

THE PALIVERSE PROJECT

Το σύμπαν της σοφίας του Βούδα

Σχόλια (Aṭṭhakathā)

Ο Κανόνας των Ομιλιών - Σχόλια (Sutta Piṭaka -
Aṭṭhakathā)

5. Η συλλογή των μικρών κειμένων (5. Khuddaka Nikāya -
Aṭṭhakathā)

16. Σχόλια για τη μεγάλη επεξήγηση (16. Mahāniddesa-
aṭṭhakathā)

10. Σχόλια για την επεξήγηση της ομιλίας για το πριν τη διάλυση
(10. Purābhedasuttaniddesavaṇṇanā)

PaliVerse

5. Η συλλογή των μικρών κειμένων

16. Σχόλια για τη μεγάλη επεξήγηση

10. Purābhedasuttaniddesavaṇṇanā

83. Dasame purābhedasuttaniddese kathaṃdassīti imassa suttassa ito paresañca pañcannaṃ kalahavivādacūḷabyūhamahābyūhatuvaṭṭakaattadaṇḍasuttānaṃ sammāparibbājanīyasuttavaṇṇanāyaṃ vuttanayeneva sāmāññato uppatti veditabbā. Visesato pana yatheva tasmiṃ mahāsamaye rāgacaritadevatānaṃ sappāyavasena dhammaṃ desetum nimmitabuddhena attānaṃ pucchāpetvā sammāparibbājanīyasuttanta- mabhāsi, evaṃ tasmiṃyeva mahāsamaye “kiṃ nu kho purā sarīrabhedā kattabba”nti uppannacittānaṃ devatānaṃ cittaṃ ñatvā tāsaṃ anuggahatthaṃ aḍḍhateḷasabhikkhusataparivāraṃ nimmitabuddhaṃ ākāsenā ānetvā tena attānaṃ pucchāpetvā imaṃ suttamabhāsi.

Kathaṃ? Buddhā nāma mahantā ete sattavisesā, yaṃ sadevakassa lokassa diṭṭhaṃ suttaṃ mutaṃ viññātaṃ pattaṃ pariyesitaṃ anuvicaritaṃ manasā na kiñci katthaci nīlādivasena vibhatarūpārammaṇesu vibhatarūpārammaṇaṃ vā, bherisaddādivasena vibhattasaddārammaṇādīsu saddādiārammaṇaṃ vā atthi, yaṃ etesaṃ ñāṇamukhe āpāthaṃ nāgacchati. Yathāha - “yaṃ, bhikkhave, sadevakassa lokassa...pe... sadevamanussāya diṭṭhaṃ suttaṃ mutaṃ viññātaṃ pattaṃ pariyesitaṃ anuvicaritaṃ manasā, tamahaṃ jānāmi tamahaṃ abbhaññāsi”nti. Evaṃ sabbattha appaṭihatañño bhagavā sabbāpi tā devatā bhabbābhabbavasena dve koṭṭhāse akāsi. “Kammāvaraṇena vā samannāgatā”tiādīnā hi nayena vuttā sattā abhabbā nāma. Te ekavīhāre vasantepi buddhā na olokenti. Viparītā pana bhabbā nāma. Te dūre vasantepi gantvā saṅgaṇhanti. Tasmiṃ devatāsannipāte ye abhabbā, te pahāya bhabbe pariggahehi. Pariggahetvā “ettakā ettha rāgacaritā, ettakā dosādicaritā”ti cariyavasena cha koṭṭhāse akāsi. Atha nesaṃ sappāyadhammadesanaṃ upadhārento “rāgacaritānaṃ devānaṃ sammāparibbājanīyasuttaṃ kathessāmi, dosacaritānaṃ kalahavivādasuttaṃ, mohacaritānaṃ mahābyūhasuttaṃ, vitakkacaritānaṃ cūḷabyūhasuttaṃ, saddhācaritānaṃ tuvaṭṭakasuttaṃ, buddhicaritānaṃ purābhedasuttaṃ kathessāmi”ti desanaṃ vavatthāpetvā puna taṃ parisāṃ manasākāsi “attajjhāsayena nu kho jāneyya, parajjhāsayena, atṭhuppattikena, pucchāvasenā”ti. Tato “pucchāvasena jāneyyā”ti ñatvā “atthi nu kho koci devatānaṃ ajjhāsayāṃ gahetvā cariyavasena pañhaṃ pucchitum samattho”ti “tesu pañcasatesu bhikkhūsu ekopi na sakkotī”ti addasa. Tato asītimahāsāvake, dve aggasāvake ca samannāharitvā “tepi na sakkontī”ti disvā cintesi - “sace paccekabuddho bhaveyya, sakkuṇeyya nu kho”ti. “Sopi na sakkuṇeyyo”ti ñatvā “sakkasuyāmādīsu koci sakkuṇeyyā”ti samannāhari. Sace hi tesu koci sakkuṇeyya, taṃ pucchāpetvā attanā vissajjeyya. Na pana tesupi koci sakkoti. Athassa etadahosi - “mādiso buddhoyeva sakkuṇeyya, atthi pana katthaci añño buddho”ti anantāsu lokadhātūsu anantaññaṃ pattharivā lokaṃ olokento na aññaṃ buddhaṃ addasa. Anacchariyañcetaṃ, idāni attanā samaṃ na passeyya, yo jātadivasepi brahmajālavaṇṇanāyaṃ vuttanayena attanā samaṃ apassanto “aggohamasmi lokassā”ti appaṭivattiyaṃ sīhanādaṃ nadi. Evaṃ aññaṃ attanā samaṃ apassitvā

cintesi “sace ahaṃ pucchitvā ahameva vissajjeyyaṃ, evaṃ tā devatā na sakkhissanti paṭivijjhituṃ. Aññasmiṃ pana buddheyeva pucchante mayi ca vissajjante accherakaṃ bhavissati, sakkhissanti ca devatā paṭivijjhituṃ, tasmā nimmitabuddhaṃ māpessāmī”ti abhiññāpādaṃ jhānaṃ samāpajjitvā vuṭṭhāya
 “pattacīvaraggahaṇaṃ ālokitāṃ vilokitaṃ samīñjitaṃ pasāritaṃ mama sadisaṃyeva hotū”ti kāmāvacaracittehi parikammaṃ katvā
 “pācīnayugandharaparikkhepato ullaṅghayamānaṃ candamaṇḍalaṃ bhinditvā nikkhamanto viya āgacchatū”ti rūpāvacaracittena adhiṭṭhāsi. Devasaṅgho taṃ disvā
 “añño pi nu kho bho, cando uggato”ti āha. Atha candaṃ ohāya āsannatare jāte “na cando, sūriyo uggato”ti. Puna āsannatare jāte “na sūriyo, devavimānaṃ eta”nti. Puna āsannatare jāte “na devavimānaṃ, devaputto eso”ti. Puna āsannatare jāte “na devaputto, mahābrahmā eso”ti. Puna āsannatare jāte “na mahābrahmā, aparopi bho buddho āgato”ti āha.

Tattha puthujjanadevatā cintayimṣu - “ekabuddhassa tāva ayaṃ devatāsannipāto. Dvinnaṃ kīvamahanto bhavissatī”ti. Ariyadevatā cintayimṣu - “ekissā lokadhātuyā dve buddhā nāma natthi, addhā bhagavā attanā sadisaṃ aññaṃ ekaṃ buddhaṃ nimminī”ti. Athassa devasaṅghassa passantas-seva nimmitabuddho āgantvā dasabalaṃ avanditvāva sammukhaṭṭhāne samasamaṃ katvā māpīte āsane nisīdi. Bhagavato bāttiṃsamahāpurisalakkhaṇāni, nimmitassāpi, bhagavato sarīrā chabbaṇṇarasmiyo nikkhamanti, nimmitassāpi, bhagavato sarīrarasmiyo nimmitasarīre paṭihaññanti, nimmitassa rasmiyo bhagavato kāye paṭihaññanti. Tā dvinnampi buddhānaṃ sarīrato uggamma bhavaggaṃ āhacca tato tato paṭinivattitvā devatānaṃ matthakamatthakapariyantena otaritvā cakkavāḷamukhavaṭṭiyaṃ paṭiṭṭhaṃsu. Sakalacakkavāḷagabbhaṃ suvaṇṇamayavaṅkagopānasivinaddhamiva cetiyagharaṃ virocittha. Dasasahassacakkavāḷadevatā ekacakkavāḷe rāsibhūta dvinnaṃ buddhānaṃ rasmiabbhantaṃ pavisitvā aṭṭhaṃsu. Nimmito nisīdantoyeva “kathaṃdassī kathaṃsīlo, upasantoti vuccatī”tiādinā nayena adhipaññādikaṃ pucchanto gāthamāha.

Tattha pucchāya tāva so nimmito kathaṃdassīti adhipaññaṃ, kathaṃsīloti adhisīlaṃ, upasantoti adhicitṭaṃ pucchati. Sesāṃ pākāṭameva.

Nimmitabuddhādivibhāvanatthaṃ peṭake -

“Upeti dhammaṃ paripucchamāno, kusalaṃ atthupasañhitaṃ;
 Na jīvati na nibbuto na mato, taṃ puggalaṃ katamaṃ vadanti buddhā.

“Saṃsārakhīṇo na ca vantarāgo, na cāpi sekkho na ca diṭṭhadhammo;
 Akhīṇāsavo antimadehadhārī, taṃ puggalaṃ katamaṃ vadanti buddhā.

“Na dukkhasaccena samaṅgibhūto, na maggasaccena kuto nirodho;
 Samudayasaccato suvidūravidūro, taṃ puggalaṃ katamaṃ vadanti buddhā.

“Ahetuko nopi ca rūpanissito, apaccayo nopi ca so asaṅkhato;
 Asaṅkhatārammaṇo nopi ca rūpī, taṃ puggalaṃ katamaṃ vadanti buddhā”ti.

-

Vuttaṃ.

Tattha paṭhamagāthā nimmitabuddhaṃ sandhāya, dutiyagāthā pacchimabhavikabodhisattaṃ sandhāya, tatiyagāthā arahattaphalaṭṭhaṃ sandhāya, catutthagāthā arūpe nibbānapaccavekkhaṇamanodvārapurecārikacittasamaṅgiṃ sandhāya vuttāti nātabbā. Kīdisena dassanenāti kīdisavasena dassanena. Kiṃsaṅṭhitenāti kiṃsarikkhena. Kiṃpakārenāti kiṃvidhena. Kiṃpaṭibhāgenāti kiṃākārena.

Yaṃ pucchāmīti yaṃ puggalaṃ pucchāmi, taṃ mayhaṃ viyākarohi. Yācāmīti āyācāmi. Ajjhesāmīti āṇāpemi. Pasādemīti tava santāne somanassaṃ uppādemī. Brūhīti niddesassa uddesapadaṃ. Ācikkhāti desetabbānaṃ “imāni nāmāni”ti nāmasasena kathehi. Desehīti dassehi. Paññapehīti jānāpehi. Nāṇamukhavasena hi appanaṃ ṭhapento “paññapehī”ti vuccati. Paṭṭhapehīti paññāpehi, pavattāpehīti attho. Nāṇamukhe ṭhapehīti vā. Vivarāti vivaṭaṃ karohi, vivaritvā dassehīti attho. Vibhajāti vibhāgakiriyāya vibhāvento dassehīti attho. Uttānīkarohīti pākaṭabhāvaṃ karohi.

Atha vā ācikkhāti desanādīnaṃ channaṃ padānaṃ mūlapadaṃ. Desanādīni cha padāni etassa atthassa vivaraṇatthaṃ vuttāni. Tattha deseḥīti ugghaṭitaññūnaṃ vasena saṅkhepato paṭhamāṃ uddesavasena deseḥī. Ugghaṭitaññū hi saṅkhepena vuttaṃ paṭhamāṃ vuttaṇca paṭivijjhanti. Paññapehīti vipaṇcitaññūnaṃ vasena tesāṃ cittatosanena buddhinisānena ca paṭhamāṃ saṃkhittassa vitthārato niddesavaseneva paññāpehi. Paṭṭhapehīti tesāmyeva niddiṭṭhassa niddesassa paṭiniddesavasena vitthāritavasena ṭhapeti paṭṭhapehi. Vivarāti niddiṭṭhassapi punappunaṃ vacanena vivarāhi. Vibhajāti punappunaṃ vuttassāpi vibhāgakaraṇena vibhajāhi. Uttānīkarohīti vivaṭassa vitthārataravacanena vibhattassa ca nidassanavacanena uttāniṃ karohi. Ayaṃ desanā neyyānampi paṭivedhāya hotīti.

84. Vissajjane pana bhagavā sarūpena adhipaññādīni avissajjetvāva adhipaññādippabhāvena yesaṃ kilesānaṃ upasamā “upasanto”ti vuccati, nānādevatānaṃ āsayānulomena tesāṃ upasamameva dīpento “vītataṇho”tiādikā gāthāyo abhāsī. Tattha ādito aṭṭhannaṃ gāthānaṃ “taṃ brūmi upasanto”ti imāya gāthāya sambandho veditabbo, tato parāsaṃ “sa ve santoti vuccatī”ti iminā sabbapacchimena padena.

Anupadavaṇṇanāyayo - vītataṇho purābhedaṭī yo sarīrabhedā pubbameva pahīnataṇho. Pubbamantamanissitoti atītaddhādibhedāṃ pubbaantaṃ anissito. Vemajjhe nupasaṅkheyyoti paccuppannapi addhani “ratto”tiādinā nayena na upasaṅkhātabbo. Tassa natthi purakkhatanti tassa arahato dvinnaṃ purekkhārānaṃ abhāvā anāgate addhani purakkhatamapi natthi, taṃ brūmi upasantoti evamettha yojanā veditabbā. Esa nayo sabbattha.

Purā kāyassa bhedaṭī karajakāyassa bhedato pubbeyeve. Attabhāvassāti sakalattabhāvassa. Kaḷavarassa nikkhepāti kaḷavarassa nikkhepato sarīrassa ṭhapanato. Jīvitindriyassa upacchedāti duvidhassa jīvitindriyassa upacchedato pubbameva.

Pubbanto vuccati atīto addhāti pubbasāṅkhāto anto koṭṭhāso “atīto addhāti, atikkanto kālo”ti kathīyati. Atītaṃ addhānaṃ ārabbhāti atītakālaṃ paṭicca taṇhā pahīnā.

Aparampi bhaddekarattapariyāyaṃ dassento “atha vā”tiādimāha. Tattha evaṃrūpo ahosinti kālopi samāno indanīlamaṇivaṇṇo ahosinti evaṃ manuññarūpavaseneva evaṃrūpo ahosiṃ. Kusalasukhasomanassavedanāvaseneva evaṃvedano. Taṃ sampayuttānaṃyeva saññādīnaṃ vasena evaṃsañño. Evaṃsaṅkhāro. Evaṃviññāṇo ahosiṃ atītamaddhānanti tattha nandiṃ na samannānetīti tesu rūpādīsu taṇhaṃ vā taṇhāsampayuttadiṭṭhiṃ vā nānupavattayati. Aparena pariyāyena mahākaccānabhaddekarattapariyāyaṃ dassento “atha vā iti me cakkhu ahosi”tiādimāha. Tattha cakkhūti cakkhupasādo. Rūpāti catusamuṭṭhānikarūpā. Iminā nayena sesāyatanānīpi veditabbāni. Viññāṇanti nissayaviññāṇaṃ. Na tadabhinandatīti taṃ cakkhuñceva rūpañca taṇhādiṭṭhivasena nābhinandati. Iti me mano ahosi iti dhammāti ettha pana manoti bhavaṅgacittaṃ. Dhammāti tebhūmakadhammārammaṇaṃ. Hasitalapitakīlītānīti dantavidaṃsakahasitañca vācālapitañca kāyakīlādikīlītañcāti hasitalapitakīlītāni. Na tadassādetīti tāni hasitādīni nābhinandati. Na taṃ nikāmetīti kantaṃ na karoti. Na ca tena vittiṃ āpajjatīti tena ca tuṭṭhiṃ na pāpuṇāti.

Taṃ taṃ paccayaṃ paṭicca uppannoti paccuppanno. Rattoti nupasaṅkheyyoti rāgena rattoti gaṇanaṃ na upanetabbo. Uparipi eseva nayo. Evarūpo siyantiādīsu paṇītanamanuññarūpādivaseneva taṇhādiṭṭhipavattanasāṅkhātā nandī samannānayanā veditabbā. Na paṇidahaṭīti patthanāvasena na ṭhapeti. Appaṇidhānapaccayāti na patthanāṭṭhapanakāraṇa.

85. Asantāsīti tena tena alābhato asantasanto. Avikatthīti sīlādīhi avikatthanasīlo. Akukkucoti hatthakukkuccādivirahito. Mantabhāṇīti mantāya pariggahetvā vācaṃ bhāsītā. Anuddhatoti uddhaccavirahito. Sa ve vācāyatoti so vācāya yato saṃyato catudosavirahitaṃ vācaṃ bhāsītā hoti.

Akkodhanoti yañhi kho vuttanti “na kodhano akodhano kodhavirahito”ti yaṃ kathitaṃ, taṃ paṭhamam tāva kodham kathetukāmo “apica kodho tāva vattabbo”ti āha. Kodho tāva vattabboti paṭhamam kodho kathetabbo. Dasahākārehi kodho jāyatīti dasahi kāraṇehi kodho uppajjati. Anatthaṃ me acarīti avaḍḍhiṃ me akāsi, iminā upāyena sabbapadesu attho veditabbo. Aṭṭhāne vā pana kodho jāyatīti akāraṇe kodho uppajjati. Ekacco hi “devo ativassatī”ti kuppati, “na vassatī”ti kuppati, “sūriyo tappatī”ti kuppati, “na tappatī”ti kuppati, vāte vāyantepi kuppati, avāyantepi kuppati, sammajjitum asakkonto bodhipaṇṇānaṃ kuppati, cīvaraṃ pārupitum asakkonto vātassa kuppati, upakkhalitvā khāṇukassa kuppati. Idam sandhāya vuttaṃ - “aṭṭhāne vā pana kodho jāyatī”ti. Tattha heṭṭhā navasu ṭhānesu satte ārabha uppannattā kammopathabhedo hoti.

Aṭṭhānaghāto pana saṅkhāresu uppanno kammopathabhedaṃ na karoti. Cittaṃ āghātento uppannoti cittassa āghāto. Tato balavatāro paṭighāto. Paṭihaññanavasena paṭighaṃ. Paṭivirujjhatīti paṭivirodho. Kuppanavasena kopo. Pakopo sampakopoti upasaggavasena padaṃ vaḍḍhitaṃ. Dussanavasena doso. Padoso sampadosoti upasaggavasena padaṃ vaḍḍhitaṃ. Cittassa byāpattīti cittassa vipannatā viparivattanākāro. Manaṃ padūsayamāno uppajjatīti manopadoso. Kujjhanavasena kodho. Kujjhanākāro kujjhanā. Kujjhitassa bhāvo kujjhitattaṃ. Dussatīti doso. Dussanāti dussanākāro. Dussitattanti dussitabhāvo. Pakatibhāvavijahanaṭṭhena byāpajjanaṃ byāpatti. Byāpajjanāti byāpajjanākāro. Virujjhatīti virodho. Punappunaṃ virujjhatīti paṭivirodho. Viruddhākārapaṭiviruddhākāravasena vā idam vuttaṃ. Caṇḍiko vuccati caṇḍo, thaddhapuggalo, tassa bhāvo caṇḍikkaṃ. Na etena suropitaṃ

vacanaṃ hoti, duruttaṃ aparipuṇṇameva hotīti asuropo. Kuddhakāle hi paripuṇṇavacanaṃ nāma natthi, sacepi kassaci hoti, taṃ appamāṇaṃ. Apare pana “assujananaṭṭhena assuromanato assuropo”ti vadanti, taṃ akāraṇaṃ somanassassāpi assujananato. Heṭṭhāvuttaattamanatāpaṭipakkhato na attamanatāti anattamanatā. Sā pana yasmā cittasseva, na sattassa, tasmā “cittassā”ti vuttaṃ.

Adhimattaparittatā veditabbāti adhimattabhāvo parittabhāvo ca, balavabhāvo mandabhāvoti attho. Kañci kāleti ekadā. “Kañci kāla”ntipi pāṭho. Cittāvilakaraṇamatto hotīti cittassa āvilakaraṇappamāṇo, cittakiliṭṭhakarāṇappamāṇoti attho. “Cittālasakarāṇamatto”tipi pāṭho, taṃ na sundaraṃ. Tassa cittakilamathakarāṇamattoti attho. Na ca tāva mukhakulānavikulāno hotīti mukhassa saṅkocanavisaṅkocano na ca tāva hoti. Na ca tāva hanusaṅcopano hotīti dvinnaṃ hanūnaṃ aparāparaṃ calano na ca tāva hoti. Na ca tāva pharusavācaṃ nicchāraṇo hotīti paresaṃ mammacchedakaṃ pharusavācaṃ mukhato nīharaṇena bahi nikkhamano na ca tāva hoti. Na ca tāva disāvidisānuvilokano hotīti parassa abbhukkiraṇatthaṃ daṇḍādiatthāya disaṅca anudisaṅca punappunaṃ vilokano na ca tāva hoti.

Na ca tāva daṇḍasatthaparāmasano hotīti āghātanatthaṃ daṇḍaṅca ekatodhārādisatthaṅca ādiyano na ca tāva hoti. Na ca tāva daṇḍasatthaabbhukkiraṇo hotīti vuttappakāraṃ daṇḍasatthaṃ ukkhipitvā paharaṇo na ca tāva hoti. Na ca tāva daṇḍasatthaabhinipātano hotīti etaṃ duvidhaṃ parassa paharaṇatthaṃ na ca tāva khipano hoti. Na ca tāva chinnavicchinakaraṇo hotīti daṇḍasatthādikhīpanena parasarīraṃ dvidhākaraṇo ca vividhākārena vaṇakaraṇo ca na tāva hoti. “Chiddavicchiddakaraṇo”tipi pāṭho. Na ca tāva sambhañjanapalibhañjano hotīti sarīraṃ bhañjitvā cuṇṇavicuṇṇakaraṇo na ca tāva hoti. Na ca tāva aṅgamaṅgaapakaḍḍhano hotīti aṅgapaccaṅgaṃ sampaggahetvā apantvā kaḍḍhano na ca tāva hoti. Na ca tāva jīvitā voropano hotīti jīvitindriyato voropano na ca tāva hoti. Na ca tāva sabbacāgapariccāgāya saṅghito hotīti sabbhaṃ parassa jīvitaṃ nāsetvā attano jīvitānāsanatthāya saṅghito na ca tāva hoti. Idaṃ vuttaṃ hoti - yadā aññaṃ jīvitā voropetvā attānaṃ jīvitā voropanatthāya ṭhito, tadā sabbacāgapariccāgā nāma hoti. Vuttañhetuṃ bhagavatā -

“Kodhaṃ chetvā sukhaṃ seti, kodhaṃ chetvā na socati;
Kodhassa visamūlassa, madhuraggassa brāhmaṇa;
Vadhaṃ ariyā paṃsaṃsanti, tañhi chetvā na socatī”ti.

Yatoti yadā. Parapuggalaṃ ghāṭetvāti parapuggalaṃ nāsetvā. Attānaṃ ghāṭetīti attānaṃ māreti. Paramussadagatoti atibalavabhāvaṃ gato. Paramavepullappattoti ativipulabhāvaṃ patto. Kodhassa pahīnattāti anāgāmimaggena vuttappakārassa kodhassa pahīnabhāvena. Kodhavatthussa pariññātattāti kodhassa patiṭṭhābhūtassa kāraṇabhūtassa piyāpiyaatṭhānasaṅkhātassa vatthussa ñātātīraṇapariññāhi byāpetvā ñātabhāvena. Kodhahetussa upacchinnattāti kodhassa janakahetuno domanassasahagatacittuppādassa ucchinnabhāvena.

Tāsīti bhāyanasīlo hoti. Uttāsīti atibhāyanasīlo. Parittāsīti samantato bhāyanasīlo. Bhāyatīti bhayaṃ uppajjati. Santāsaṃ āpajjatīti virūpabhāvaṃ pāpuṇāti. Katthī hotīti attano vaṇṇabhaṇanasīlo hoti. Vikatthīti vividhā nānappakārato vaṇṇabhaṇanasīlo. Jātiyā vāti khattiyabhāvādi jātisampattiyaṃ vā. Gottena vāti gotamagottādinā

ukkaṭṭhagottena vā. Kolaputtiyena vāti mahākulabhāvena vā. Vaṇṇapokkharatāya vāti vaṇṇasampannasarīratāya vā. Sarīrañhi “pokkhara”nti vuccati, tassa vaṇṇasampattiyā abhirūpabhāvenāti attho. Dhanena vātiādīni uttānatthāneva.

Kukkuccanti niddesassa uddesapadaṃ. Tattha kukkuccanti kucchitaṃ kataṃ kukataṃ, tassa bhāvo kukkuccaṃ. Taṃ pacchānutāpalakkhaṇaṃ, katākatānusocanarasam, vipphaṇṇasārapaccupaṭṭhānaṃ, katākatapadaṭṭhānaṃ, dāsabyaṃ viya daṭṭhabbaṃ. Hatthakukkuccampīti hatthehi kucchitaṃ kataṃ kukataṃ, tassa bhāvo hatthakukkuccaṃ. Pādakukkuccādīsipi eseṇa nayo.

Akappiye kappiyasaññitāti acchamaṃsaṃ sūkaramaṃsanti khādati, dīpimaṃsaṃ migamaṃsanti khādati, akappiyabhojanaṃ kappiyabhojananti bhuñjati, vikāle kālasaññitāya bhuñjati, akappiyapānakaṃ kappiyapānakanti pivati. Ayaṃ akappiye kappiyasaññitā. Kappiye akappiyasaññitāti sūkaramaṃsaṃ acchamaṃsanti khādati, migamaṃsaṃ dīpimaṃsanti khādati, kappiyabhojanaṃ akappiyabhojananti bhuñjati, kāle vikālasaññitāya bhuñjati, kappiyapānakaṃ akappiyapānakanti pivati. Ayaṃ kappiye akappiyasaññitā. Avajje vajjasaññitāti niddose dosasaññitā. Vajje avajjasaññitāti sadose niddosasaññitā. Kukkuccāyanāti kukkuccāyanākāro. Kukkuccāyitattanti kukkuccāyitabhāvo. Cetaso vipphaṇṇasāroti cittassa virūpo paṭisaraṇabhāvo. Manovilekhoti cittassa vilekho.

Katattā ca akatattā cāti kāyaduccaritādīnaṃ katabhāvena ca kāyasucaritādīnaṃ akatabhāvena ca. Kataṃ me kāyaduccaritanti mayā kāyena kilesapūṭikattā duṭṭhu caritaṃ kāyena kataṃ. Akataṃ me kāyasucaritanti mayā kāyena suṭṭhu caritaṃ na kataṃ. Vacīduccaritavacīsucaritādīsipi eseṇa nayo nirodhapariyosānesu.

Cittassāti na sattassa na posassa. Uddhaccanti uddhataākāro. Avūpasamoti na vūpasamo. Ceto vikkhipatīti cetaso vikkhepo, bhantattaṃ cittassāti cittassa bhantabhāvo bhantayānabhantagoṇādīnaṃ viya. Iminā ekārammaṇasmiṃyeva vipphandaṃ kathitaṃ. Uddhaccañhi ekārammaṇe vipphandati, vicikicchā nānārammaṇeti. Idaṃ vuccati uddhaccanti ayaṃ uddhatabhāvo kathīyati.

Musāvādaṃ pahāyāti ettha musāti viṣaṃvādanapurekkhārassa atthabhañjako vacīpayogo kāyapayogo vā. Viṣaṃvādanādhippāyena paṇassa paraviṣaṃvādakakāyavacīpayogasamuṭṭhāpikā cetanā musāvādo.

Aparo nayo - musāti abhūtaṃ ataccaṃ vatthu. Vādoti tassa bhūtato tacchato viññāpanaṃ. Lakkhaṇato pana atathaṃ vatthuṃ tathato paraṃ viññāpetukāmassa tathāviññāttisamuṭṭhāpikā cetanā musāvādo, taṃ musāvādaṃ. Pahāyāti imaṃ musāvādacetanāsaṅkhātaṃ dussīlyaṃ pajahitvā. Paṭiviratoti pahīnakālato paṭṭhāya tato dussīlyato orato viratova. Natthi tassa vītikkamissāmīti cakkhusotaviññeyyā dhammā, pageva kāyaviññeyyāti iminā nayena aññesupi evarūpesu padesu attho veditabbo.

Saccaṃ vadatīti saccavādī. Saccena saccaṃ sandahati ghaṭetīti saccasandho, na antarantarā musā vadatīti attho. Yo hi puriso kadāci musā vadati, kadāci saccaṃ, tassa musāvādena antaritattā saccaṃ saccena na ghaṭiyati, tasmā so na saccasandho, ayaṃ pana na tādiso, jīvita hetupi musā avatvā saccena saccaṃ sandahatiyevāti saccasandho.

Thetoti thiro, thirakathoti attho. Eko hi puggalo haliddirāgo viya, thusarāsimhi nikhātakhāṇu viya, assapiṭṭhe ṭhapitakumbhaṇḍamiva ca na thirakatho hoti, eko

pāsāṇalekhā viya, indakhilā viya ca thirakatho hoti, asinā sīsaṃ chindantepi dve kathā na katheti, ayaṃ vuccati theto.

Paccayikoti pattiyāyitabbako, saddhāyitabbakoti attho. Ekacco hi puggalo na paccayiko hoti, “idaṃ kena vuttaṃ, asukenā”ti vutte “mā tassa vacanaṃ saddahathā”ti vattabbataṃ āpajjati. Eko paccayiko hoti, “idaṃ kena vuttaṃ, asukenā”ti vutte “yadi tena vuttaṃ, idameva pamāṇaṃ, idāni upaparikkhitabbaṃ natthi, evameva ida”nti vattabbataṃ āpajjati, ayaṃ vuccati paccayiko.

Avisaṃvādako lokassāti tāya saccavāditāya lokaṃ na visaṃvādetīti attho.

Pisuṇaṃ vācaṃ pahāyātiādīsu yāya vācāya yassa taṃ vācaṃ bhāsati, tassa hadaye attano piyabhāvaṃ parassa ca suññabhāvaṃ karoti, sā pisuṇā vācā. Yāya pana attānampi parampi pharusaṃ karoti, yā vācā sayampi pharusā, neva kaṇṇasukhā na hadayaṅgamā, ayaṃ pharusā vācā. Yena samphaṃ palapati niratthakaṃ, so samphappalāpo. Yā tesāṃ mūlabhūtā cetanāpi pisuṇavācādināmeva labhati, sā eva ca idha adhippetā.

Imesaṃ bhedāyāti yesaṃ ito vuttānaṃ santike suttaṃ, tesāṃ bhedāya. Bhinnānaṃ vā sandhātāti dvinnāṃ mittānaṃ vā samānupajjhāyakādīnaṃ vā kenacideva kāraṇena bhinnānaṃ ekamekaṃ upasaṅkamitvā “tumhākaṃ īdise kule jātānaṃ evaṃ bahussutānaṃ idaṃ na yutta”ntiādīni vatvā sandhānaṃ kattā anukattā.

Anuppadātāti sandhānānuppadātā. Dve jane samagge disvā “tumhākaṃ evarūpe kule jātānaṃ evarūpehi guṇehi samannāgatānaṃ anucchavikameta”ntiādīni vatvā daḷhīkammaṃ kattāti attho. Samaggo ārāmo assāti samaggārāmo, yattha samaggā natthi, tattha vasitumpi na icchatīti attho. “Samaggarāmo”tipi pāḷi, ayamevettha attho. Samaggaratoti samaggesu rato, te pahāya aññatra gantumpi na icchatīti attho. Samagge disvāpi sutvāpi nandatīti samagganandī. Samaggakaraṇiṃ vācaṃ bhāsītāti yā vācā satte samaggeyeva karoti, taṃ sāmaggiguṇaparidīpikameva vācaṃ bhāsati, na itaranti.

Parassa mammacchedakakāyavacīpayogasamuṭṭhāpikā ekantapharusacetanā pharusā vācā, nelāti elamaṃ vuccati doso, nassā elanti nelā, niddosāti attho “nelaṅgo setapacchādo”ti ettha vuttanelaṃ viya. Kaṇṇasukhāti byañjanamadhuratāya kaṇṇānaṃ sukhā, sūcivijjanaṃ viya kaṇṇasūlaṃ na janeti. atthamadhuratāya sakalasārīre kopamaṃ ajanetvā pemaṃ janetīti pemaṇiyā. Hadayaṃ gacchati apaṭihaññamānā sukhena cittaṃ pavisatīti hadayaṅgamā. Guṇaparipuṇṇatāya pure bhavāti porī, pure saṃvaḍḍhanārī viya sukumārātipi porī, purassa esātipi porī, nagaravāsīnaṃ kathāti attho. Nagaravāsīno hi yuttakathā honti, pitimattaṃ pitāti bhātīmattaṃ bhātāti vadanti. Evarūpi kathā bahuno janassa kantā hotīti bahujanakantā. Kantabhāveneva bahuno janassa manāpā cittavaḍḍhikarāti bahujanamanāpā.

Anatthaviññāpikā kāyavacīpayogasamuṭṭhāpikā akusalacetanā samphappalāpo. Kālena vadatīti kālavadī, vattabbayuttakālaṃ sallakkhetvā vadatīti attho. Bhūtaṃ tathaṃ tacchaṃ sabhāvameva vadatīti bhūtavādī.

Diṭṭhadhammikasamaparāyikatthasannissitameva katvā vadatīti atthavādī.

Navalokuttaradhammasannissitaṃ katvā vadatīti dhammavādī.

Samvaravinayapahānavinayasannissitaṃ katvā vadatīti vinayavādī.

Nidhānaṃ vuccati ṭhapanokāso, nidhānamassa atthīti nidhānavatī, hadaye nidhātabbayuttakaṃ vācaṃ bhāsītāti attho. Kālenāti evarūpiṃ bhāsamānopi ca “ahaṃ nidhānavatiṃ vācaṃ bhāsissāmī”ti na akālena bhāsati, yuttakālaṃ pana apekkhitvāva bhāsātīti attho. Sāpadesanti saupamaṃ, sakāraṇanti attho. Pariyantavatinti paricchedaṃ dassetvā yathāssā paricchedo paññāyati, evaṃ bhāsātīti attho. Atthasaṃhitanti anekehi naye vi bhajantena pariyādātuṃ asakkuṇeyyatāya atthasampannaṃ bhāsati. Yaṃ vā so atthavādī atthaṃ vadati, tena atthena sahitattā atthasaṃhitaṃ vācaṃ bhāsati, na aññaṃ nikkhipitvā aññaṃ bhāsātīti vuttaṃ hoti. Catuddosāpagataṃ vācaṃ bhāsātīti musāvādādīhi catūhi dosehi apagataṃ vācaṃ bhāsati. Dvattiṃsāya tiracchānakathāyāti dvattiṃsāya saggamokkhānaṃ tiracchānabhūtāya kathāya.

Dasa kathāvattūnīti appicchatādīni dasa vivaṭṭanissitāya kathāya vattubhūtāni kāraṇāni. Appicchakathanti ettha appicchoti icchāviraḥito aniccho nittāṇho. Ettha hi byañjanaṃ sāvasesaṃ viya, attho pana niravaseso. Na hi khīṇāsavassa aṇumattāpi icchā nāma atthi.

Apicettha atricchatā pāpicchatā mahicchatā appicchatāti ayaṃ bhedo veditabbo - tattha sakalābhe atittassa paralābhapatthanā atricchatā nāma, tāya samannāgatassa ekabhājane pakkapūvepi attano patte patite na supakko viya khuddako viya ca khāyati, sveva pana parassa patte pakkhitto supakko viya mahanto viya ca khāyati. Asantaṇasambhāvanatā pana paṭiggahaṇe ca amattaññutā pāpicchatā nāma, sā “idhekacco asaddho samāno saddhoti maṃ jano jānātū”tiādinā nayena atreva āgatāyeva. Tāya ca samannāgato puggalo kohaṇe patiṭṭhāti. Santagaṇasambhāvanatā pana paṭiggahaṇe ca amattaññutā mahicchatā nāma, sāpi “idhekacco saddho samāno saddhoti maṃ jano jānātūti icchati, sīlavā samāno sīlavāti maṃ jano jānātū”ti iminā nayena āgatāyeva. Tāya samannāgato puggalo dussantappayo hoti, vijātamātāpissa cittaṃ gaheṭṭuṃ na sakkoti. Tenetaṃ vuccati -

“Aggikkhandho samuddo ca, mahiccho cāpi puggalo;
Sakaṭena paccaye detu, tayopete atappayā”ti.

Santaṇaṇigūhanatā pana paṭiggahaṇe ca mattaññutā appicchatā nāma, tāya samannāgato puggalo attanī vijjamaṇampi guṇaṃ paṭicchādetukāmatāya saddho samāno “saddhoti maṃ jano jānātū”ti na icchati. Sīlavā... pavivitto... bahussuto... āraddhavīriyo... samādhisampanno... paññavā... khīṇāsavo samāno “khīṇāsavoti maṃ jano jānātū”ti na icchati seyyathāpi majjhantikatthero. Evaṃ appiccho ca pana bhikkhu anuppannaṃ lābhaṃ uppādeti, uppannaṃ thāvaraṃ karoti, dāyakānaṃ cittaṃ ārādheti, yathā yathā hi so attano appicchatāya appaṃ gaṇhāti, tathā tathā tassa vatte pasannā manussā bahū denti.

Aparopi catubbidho appiccho paccayaappiccho dhutaṅgaappiccho pariyattiappiccho adhigamaappicchoti. Tattha catūsu paccayesu appiccho paccayaappiccho. So dāyakassa vasaṃ jānāti, deyyadhammassa vasaṃ jānāti, attano thāmaṃ jānāti. Yadi hi deyyadhammo bahu hoti, dāyako appaṃ dātukāmo, dāyakassa vasena appaṃ gaṇhāti. Deyyadhammo appo, dāyako bahuṃ dātukāmo, deyyadhammassa vasena appaṃ gaṇhāti. Deyyadhammopi bahu, dāyakopi bahuṃ dātukāmo, attano thāmaṃ ñatvā pamāṇeneva gaṇhāti.

Dhutaṅgasamādānassa attani atthibhāvaṃ na jānāpetukāmo dhutaṅgaappiccho nāma. Yo pana bahussutabhāvaṃ na jānāpetukāmo, ayaṃ pariyattiappiccho nāma. Yo pana sotāpānnādīsu aññataro hutvā sotāpānnādibhāvaṃ jānāpetuṃ na icchati, ayaṃ adhigamaappiccho nāma. Khīṇāsavo pana atricchataṃ pāpicchataṃ mahicchataṃ pahāya sabbaso icchāpaṭipakkhabhūtāya alobhasaṅkhātāya parisuddhāya appicchatāya samannāgatattā appiccho nāma. “Āvuso, atricchatā pāpicchatā mahicchatāti, ime dhammā pahātābbāti, tesu ādīnavaṃ dassetvā evarūpaṃ appicchataṃ samādāya vattitabba”nti vadanto appicchakathaṃ katheti nāma.

Santuṭṭhikathantiādīsu visesatthameva dīpayissāma, yojanā pana vuttanayeneva veditabbā. Santuṭṭhikathanti itarītarapaccayasantosam nissitam katham. So panesa santoso dvādasavidho hoti. Seyyathidaṃ - cīvare yathālābhasantoso, yathābalasantoso, yathāsārappasantosoti tividho. Evaṃ piṇḍapātādīsipi.

Tassāyaṃ pabhedavaṇṇanā - idha bhikkhu cīvaraṃ labhati sundaraṃ vā asundaraṃ vā. So teneva yāpeti, aññaṃ na pattheti, labhantopi na gaṇhāti. Ayamassa cīvare yathālābhasantoso. Atha pana yo pakatidubbalo vā hoti, ābādhajarābhibhūto vā, garucīvaraṃ pārupanto kilamati. So sabhāgena bhikkhunā saddhiṃ taṃ parivattetvā lahukena yāpentopi santuṭṭhova hoti. Ayamassa cīvare yathābalasantoso. Aparo paṇītapaccayaalābhī hoti. So pattuṇṇacīvarādīnaṃ aññataraṃ mahagghacīvaraṃ, bahūni vā pana cīvarāni labhitvā “idaṃ therānaṃ cirapabbajitānaṃ, idaṃ bahussutānaṃ anurūpaṃ, idaṃ gilānānaṃ, idaṃ appalābhīnaṃ hotū”ti datvā tesam purāṇacīvaraṃ vā saṅkarakūṭādito vā nantakāni uccinitvā tehi saṅghāṭiṃ katvā dhārentopi santuṭṭhova hoti. Ayamassa cīvare yathāsārappasantoso.

Idha pana bhikkhu piṇḍapātaṃ labhati lūkhaṃ vā paṇītaṃ vā, so teneva yāpeti, aññaṃ na pattheti, labhantopi na gaṇhāti. Ayamassa piṇḍapāte yathālābhasantoso. Yo pana attano pakativiruddhaṃ vā byādhiviruddhaṃ vā piṇḍapātaṃ labhati, yenassa paribhuttaṃ aphāsu hoti, so taṃ sabhāgassa bhikkhuno datvā tassa hatthato sappāyabhojanaṃ bhuñjitvā samaṇadhammaṃ karontopi santuṭṭhova hoti. Ayamassa piṇḍapāte yathābalasantoso. Aparo bahuṃ paṇītaṃ piṇḍapātaṃ labhati, so taṃ cīvaraṃ viya theracirapabbajitabahussutaappalābhīgīlānānaṃ datvā tesam vā sesakaṃ piṇḍāya vā caritvā missakāhāraṃ bhuñjantopi santuṭṭhova hoti. Ayamassa piṇḍapāte yathāsārappasantoso.

Idha pana bhikkhu senāsanaṃ labhati manāpaṃ vā amanāpaṃ vā, so tena neva somanassaṃ na domanassaṃ uppādeti, antamaso tiṇasanthārakenāpi yathāladdheneva tussati. Ayamassa senāsane yathālābhasantoso. Yo pana attano pakativiruddhaṃ vā byādhiviruddhaṃ vā senāsanaṃ labhati, yatthassa vasato aphāsu hoti, so taṃ sabhāgassa bhikkhuno datvā tassa santake sappāyasenāsane vasantopi santuṭṭhova hoti. Ayamassa senāsane yathābalasantoso.

Aparo mahāpuñño leṇamaṇḍapakūṭāgārādīni bahūni paṇītasenāsanaṃ labhati, so taṃ cīvaraṃ viya theracirapabbajitabahussutaappalābhīgīlānānaṃ datvā yattha katthaci vasantopi santuṭṭhova hoti. Ayamassa senāsane yathāsārappasantoso. Yopi “uttamasenāsanaṃ nāma pamādatṭhānaṃ, tattha nisinnassa thinamiddhaṃ okkamati, niddābhibhūtassa puna paṭibujjhato pāpavitakkā pātubhavanti”ti

paṭisañcikkhitvā tādisaṃ senāsaṇaṃ pattampi na sampatīcchati, so taṃ paṭikkhipitvā abbhokāsarukkhamaṭṭhāsi vasantopi santuṭṭhova hoti. Ayamassa senāsane yathāsāruppasantoso.

Idha pana bhikkhu bhesajjaṃ labhati lūkaṃ vā paṇitaṃ vā, so yaṃ labhati, teneva tussati, aññaṃ na pattheti, labhantopi na gaṇhāti. Ayamassa gilānapaccaye yathālābhasantoso. Yo pana telena atthiko phāṇitaṃ labhati, so taṃ sabhāgassa bhikkhuno datvā tassa hatthato telaṃ gahetvā aññadeva vā pariyesitvā bhesajjaṃ karontopi santuṭṭhova hoti. Ayamassa gilānapaccaye yathābalasantoso.

Aparo mahāpuñño bahuṃ telamadhuphāṇitādipaṇītabhesajjaṃ labhati, so taṃ cīvaram viya theracirapabbajītabhussutaappalābhīgilānaṃ datvā tesam ābhatena yena kenaci yāpentopi santuṭṭhova hoti. Yo pana ekasmiṃ bhājane catumadhuraṃ ṭhapetvā ekasmiṃ muttahaṛitakaṃ “gaṇha, bhante, yadicchasi”ti vuccamāno “sacassa tesu aññatarenapi rogo vūpasammāti, atha muttahaṛitakaṃ nāma buddhādīhi vaṇṇita”nti catumadhuraṃ paṭikkhipitvā muttahaṛitakena bhesajjaṃ karonto paramasantuṭṭhova hoti. Ayamassa gilānapaccaye yathāsāruppasantoso. Imesaṃ pana paccekappaccayesu tiṇṇaṃ tiṇṇaṃ santosaṇaṃ yathāsāruppasantoso va aggo. Arahā ekekasmīṃ paccaye imehi tīhipi santuṭṭhova.

Pavivekakathanti pavivekanissitaṃ kathaṃ. Tayo hi vivekā kāyaviveko cittaviveko upadhivivekoti. Tattha eko gacchati, eko tiṭṭhati, eko nisīdati, eko seyyaṃ kappeti, eko gāmaṃ piṇḍāya pavisati, eko paṭikkamati, eko abhikkamati, eko caṅkamaṃ adhiṭṭhāti, eko carati, eko viharatīti ayaṃ kāyaviveko nāma. Aṭṭha samāpattiyo pana cittaviveko nāma. Nibbānaṃ upadhiviveko nāma.

Vuttampi hetam - “kāyaviveko ca vivekaṭṭhakāyānaṃ nekkhammābhiraṭānaṃ. Cittaviveko ca parisuddhacittānaṃ paramavodānappattānaṃ. Upadhiviveko ca nirupadhīnaṃ puggalānaṃ visaṅkhāragatāna”nti.

Asaṃsaggakathanti ettha pana savanaṃsaṃsaggo dassanaṃsaṃsaggo samullapanasaṃsaggo sambhogasaṃsaggo kāyasaṃsaggoti pañcavidho saṃsaggo. Tesu idha bhikkhu suṇāti “amukasmīṃ gāme vā nigame vā itthī vā kumārī vā abhirūpā dassanīyā pāsādikā paramāya vaṇṇapokkharatāya samannāgatā”ti, so taṃ sutvā saṃsīdati visīdati, na sakkoti brahmacariyaṃ sandhāretuṃ, sikkhādubbalyaṃ anāvikatvā hīnāyāvattati. Evaṃ parehi kathiyamānarūpādisampattiṃ attanā vā hasitalapitaḡitasaddaṃ suṇantassa sotaviññāṇavīthivasena uppanno rāgo savanaṃsaṃsaggo nāma.

“Idha bhikkhu na heva kho suṇāti, api ca kho sāmaṃ passati itthiṃ vā kumārīṃ vā abhirūpaṃ dassanīyaṃ pāsādikaṃ paramāya vaṇṇapokkharatāya samannāgataṃ, so taṃ disvā saṃsīdati visīdati, na sakkoti brahmacariyaṃ sandhāretuṃ, sikkhādubbalyaṃ anāvikatvā hīnāyāvattati. Evaṃ visabhāgarūpaṃ olokentassa pana cakkhaviññāṇavīthivasena uppannarāgo dassanaṃsaṃsaggo nāma.

Aññaṃaññaṃ allāpasallāpavasena uppannarāgo pana samullapanasaṃsaggo nāma. Bhikkhuno bhikkhuniyā santakaṃ bhikkhuniyā vā bhikkhussa santakaṃ gahetvā paribhogakaraṇavasena uppannarāgo sambhogasaṃsaggo nāma. Hatthagāhādivasena uppannarāgo pana kāyasaṃsaggo nāma. Arahā imehi pañcahi

saṃsaggehi catūhipi parisāhi saddhiṃ asaṃsaṭṭho, gāhamuttako ceva
saṃsaggamuttako ca. Asaṃsaggassa vaṇṇaṃ bhaṇanto asaṃsaggakathaṃ katheti
nāma.

Vīriyārambhakathanti ettha yo paggaḥitavīriyo paripuṇṇakāyikacetasikavīriyo hoti,
gamane uppannaṃ kilesaṃ tḥānaṃ pāpuṇiṭuṃ na deti, tḥāne uppannaṃ kilesaṃ
nisajjaṃ, nisajjāya uppannaṃ kilesaṃ sayanaṃ pāpuṇiṭuṃ na deti, daṇḍena
kaṇhasappaṃ uppīletvā gaṇhanto viya amittaṃ gīvāya akkamanto viya ca vicarati,
tādisassa āradhāvīriyassa vaṇṇaṃ bhaṇanto vīriyārambhakathaṃ katheti nāma.

Sīlakathantiādīsu sīlanti catupārisuddhisīlaṃ. Samādhīti vipassanāpādakā aṭṭha
samāpattiyo. Paññāti lokiyalokuttaraññaṃ. Vimuttīti arahattaphalavimutti.
Vimuttiññadassananti ekūnavīsatividhaṃ paccavekkhaṇaṇñaṃ. Sīlādīnaṃ guṇaṃ
pakāsento sīlādikathaṃ katheti nāma.

Satipaṭṭhānakathantiādīni saṅgajālamaticca so munītipariyosānāni pubbe
vuttānusārena veditabbāni.

86. Nirāsattīti nittaṇho. Vivekadassī phassesūti paccuppannesu
cakkhusamphassādīsu attādibhāvavivekaṃ passati. Diṭṭhīsu ca na nīyatīti dvāsaṭṭhiyā
diṭṭhīsu kāyaci diṭṭhiyā na nīyati.

Vipariṇataṃ vā vatthum na socatīti pakatibhāvaṃ jahitvā naṭṭhe kismiñci vatthusmiṃ
na sokaṃ āpajjati. Vipariṇatasmiṃ vāti vinassamāne vatthumhi.

Cakkhusamphassoti cakkhum vatthum katvā cakkhuviññāṇasahajāto phasso
cakkhusamphasso. Sesesupi eseṇa nayo. Ettha ca purimā
cakkhupasādādivatthukāva, manosamphasso hadayavatthukopi avatthukopi sabbo
catubhūmako phasso. Adhivacanasamphassoti pariyāyena etassa nāmaṃ hotiyeva.
Tayo hi arūpino khandhā sayam piṭṭhivaṭṭakā hutvā attano saḥajātasamphassassa
adhivacanasamphassoti nāmaṃ karonti. Paṭighasamphassoti nippariyāyena pana
paṭighasamphasso nāma pañcadvārikaphasso. Adhivacanasamphasso nāma
manodvārikaphasso. Sukhavedanīyo phassoti sukhavedanāya hito uppādako phasso.
Itaradvayepi eseṇa nayo. Kusalo phassoti ekavīsaticusalacittasahajāto phasso.
Akusaloti dvādasakusalasahajāto phasso. Abyākatoti chappaññāsaabyākatasahajāto
phasso. Kāmāvacaroti catupaññāsakāmāvacarasahajāto phasso. Rūpāvacaroti
kusalādipañcadasarūpāvacarasampayutto. Arūpāvacaroti kusalābyākatavasena
dvādasaarūpāvacarasampayutto.

Suññatoti anattānupassanāvasena vipassantassa uppanno maggo suññato, tena
saḥajāto phasso suññato phasso. Itaradvayepi eseṇa nayo. Animittoti ettha
aniccānupassanāvasena vipassantassa uppanno maggo animitto. Appaṇihitoti
dukkhānupassanāvasena vipassantassa uppanno maggo appaṇihito. Lokiyoti loko
vuccati lujjanapalujjanaṭṭhena vaṭṭo, tasmim pariyāpannabhāvena loke niyuttoti
lokiyo, tebhūmako dhammo. Lokuttaroti lokato uttaro uttiṇṇoti lokuttaro, loke
apariyāpannabhāvenapi lokuttaro. Attena vāti attabhāvena vā. Attaniyena vāti
attāyattena vā.

87. Patilīnoti rāgādīnaṃ pahīnattā tato apagato. Akuhakoti avimhāpako tīhi
kuhanavattūhi. Apihālūti apihanasīlo, patthanātaṇhāya rahitoti vuttaṃ hoti.
Amaccharīti pañcamaccheravirahito. Appagabbhoti kāyapāgabbhiyādivirahito.
Ajegucchoti sampannasīlādītāya ajegucchanīyo asecanako manāpo. Pesuṇeyye ca no

yutoti dvīhi ākārehi upasaṃharitabbe piṣuṇakamme ayutto.

Rāgassa pahīnattāti arahattamaggena rāgakilesassa pahīnabhāvena. Asmimāno pahīno hotīti asmīti unnatimāno samucchavedasena pahīno hoti.

Tīṇi kuhanavattthūnīti tīṇi vimhāpanakāraṇāni. Paccayapaṭisevanasaṅkhātāṃ kuhanavattthūtiādīsu cīvarādīhi nimantitassa tadatthikasappa sato pāpicchatāṃ nissāya paṭikkhipanena te ca gahapatike attani suppatiṭṭhitapasāde ñatvā puna tesāṃ “aho ayyo appiccho, na kiñci paṭiggaṇhituṃ icchatī, suladdhaṃ vata no assa, sace appamattakampi kiñci paṭiggaṇheyyā”ti nānāvidhehi upāyehi paṇītāni cīvarādīni upanentānaṃ tadanuggahakāmatāmyeva avikatvā paṭiggahaṇena ca tato pabhūti api sakaṭabhārehi upanāmanahetubhūtaṃ vimhāpanaṃ paccayapaṭisevanasaṅkhātāṃ kuhanavattthūti veditabbaṃ. Pāpicchappa pana sato sambhāvanādhippāyena katena iriyāpathena vimhāpanaṃ iriyāpathasaṅkhātāṃ kuhanavattthūti veditabbaṃ. Pāpicchappa pana sato uttarimanussadhammādhigamaparidīpanavācāya tathā tathā vimhāpanaṃ sāmantaṃjappanasaṅkhātāṃ kuhanavattthūti veditabbaṃ.

Katamaṃ paccayapaṭisevanasaṅkhātanti ettha paccayapaṭisevananti evaṃ saṅkhātāṃ paccayapaṭisevanasaṅkhātāṃ. Nimantenti idha gahapatikā “bhikkhaṃ gaṇhathā”ti bhikkhū nimantenti. Ayameva vā pāṭho. “Nimanteti”ti vā “vadanti”ti vā keci paṭhanti. Tādise nimantāpenti. Nimantenti pāṭhassa sambhavo daṭṭhabbo. Cīvaraṃ paccakkhātīti cīvaraṃ paṭikkhipati. Etaṃ sārappaṃ, yaṃ samaṇoti yaṃ cīvaradhāraṇaṃ samaṇo karoti, etaṃ sārappaṃ anucchavikaṃ. Pāpaṇikā vā nantakānīti āpaṇadvāre patikāni antavirahitāni pilotikāni. Uccinitvāti saṃkaḍḍhitvā. Uñchācariyāyāti bhikkhācāraṇena. Piṇḍiyālopanāti piṇḍaṃ katvā laddhaālopana. Pūtimuttana vāti gomuttana vā. Osadhaṃ kareyyāti bhesajjakiccaṃ kareyya. Tadupādāyāti tato paṭṭhāya. Dhutavādoti dhutaṃguṇavādī. Bhiyyo bhiyyo nimantenti uparūpari nimantenti. Sammukhībhāvāti sammukhībhāvena, vijjamānatāyāti attho. Pasavatīti paṭilabhati. Saddhāya sammukhībhāvena sakkā kātunti “saddhāya sammukhībhāvā”tiādīmāha. Deyyadhammā sulabhā dakkhiṇeyyā ca, saddhā pana dullabhā. Puthujjanassa hi saddhā athāvarā, padavāre padavāre nānā hoti. Tenevassa mahāmogallānasadisopi aggasāvako pāṭibhogo bhavituṃ asakkonto āha “dvinnāṃ kho nesaṃ āvuso dhammānaṃ pāṭibhogo bhogānaṃ jīvitassa ca, saddhāya pana tvaṃ pāṭibhogo”ti.

Evaṃ tumhe puññaṇa paribāhirā bhavissathāti ettha puññaṇāti nissakkatthe karaṇavacanaṃ. Puññaṇato parihiṇā parammukhā bhavissatha. Bhākuṭikāti mukhānaṃ padhānapurimaṭṭhitabhāvadassanena bhākuṭikaraṇaṃ, mukhasaṅkocoti vuttaṃ hoti. Bhākuṭikaraṇaṃ sīlamassāti bhākuṭiko, bhākuṭikassa bhāvo bhākuṭiyaṃ. Kuhanāti vimhāpanā. Kuhassa āyanā kuhāyanā. Kuhitassa bhāvo kuhitattaṃ.

Pāpicchoti asantaṃguṇadīpanakāmo. Icchāpakatoti icchāya apakato, upaddutoti attho. Sambhāvanādhippāyoti bahumānājjhāsāyo. Gamaṇaṃ saṇṭhapetīti abhikkamādigamaṇaṃ abhisaṅkharoti, pāsādikabhāvaṃ karotīti vuttaṃ hoti. Itaresupi eseva nayo. Paṇidhāya gacchatīti patthanaṃ ṭhapetvā gacchati. Sesesupi eseva nayo. Samāhito viya gacchatīti upacārappatto viya gacchati. Sesesupi eseva nayo.

Āpāthakajjhāyīva hotīti sammukhā āgatānaṃ manussānaṃ jhānaṃ samāpajjanto viya santabhāvaṃ dasseti. Iriyāpathassāti catuiriyaṃ pathassa. Āṭhapanāti ādiṭṭhapanā, ādarena vā ṭhapanā. Ṭhapanāti ṭhapanākāro. Saṇṭhapanāti abhisankharaṇaṃ, pāsādikabhāvakaraṇanti vuttaṃ hoti. Ariyadhammasannissitanti lokuttaradhammapaṭibaddhaṃ. Kuñcikanti avāpuraṇaṃ. Mittāti sinehavanto. Sandiṭṭhāti diṭṭhamattā. Sambhattāti daḷhamittā. Uddaṇḍeti eko patissayaviseso.

Korajikakorajikoti saṅkocasaṅkocako, atisaṅkocakoti vuttaṃ hoti.
“Koracakakoracako”ti vā pāṭho. Bhākuṭikabhākuṭikoti ativiya mukhasaṅkocanasīlo. Kuhakakuhaṇakoti ativiya vimhāpako. Lapakalapakoti ativiya sallāpako. Mukhasambhāvikoti attano mukhavasena aññehi saha sambhāviko, appitacittoti eke. Santānanti kilesasantatāya santānaṃ. Samāpattinanti samāpajjitabbānaṃ. Gambhīranti ninnapatiṭṭhānaṃ. Gūḷhanti dassetuṃ dukkhaṃ. Nipuṇanti sukhumaṃ. Paṭicchannanti padatthena duppaṭivijjhādhippāyaṃ. Lokuttaranti dhammāḍipakaṃ. Suññatāpaṭisaññuttanti nibbānapaṭisaññuttaṃ. Atha vā lokuttarasuññatāpaṭisaññuttanti lokuttaradhammabhūtanibbānapaṭisaññuttaṃ.

Kāyikaṃ pāgabbhiyanti kāye bhavaṃ kāyikaṃ. Vācasikacetasikesupi eseṇa nayo. Acittikāraṇakoti bahumānakiriyarahito. Anupāhanānaṃ caṅkamantānanti upāhanavirahitānaṃ caṅkamantānaṃ samīpe, anādare vā sāmivacanaṃ. Saupāhanoti upāhanārūḷho hutvā caṅkamati. Nīce caṅkame caṅkamantānanti akataparicchedāya bhūmiyā caṅkamante paricchedaṃ katvā vāluṃ ākiritvā ālambanaṃ yojetvā katacaṅkame nīcepi caṅkame caṅkamante. Ucce caṅkame caṅkamati itthakacayanasaṃpanne vedikāparikkhitte ucce caṅkame caṅkamati. Sace pākāraparikkhitto hoti dvārakoṭṭhakayutto, pabbatantaravanantarabhūmantarassa vā suppaṭicchanno, tādise caṅkame caṅkamituṃ vaṭṭati, appaṭicchannepi upacāraṃ muñcitvā vaṭṭati. Ghaṭṭayantopi tiṭṭhatīti atisaṃpe tiṭṭhati. Puratopi tiṭṭhatīti puratthimatopi tiṭṭhati. Ṭhitakopi bhaṇatīti khāṇuko viya anonamitvā bhaṇati. Bāhāvikkhepakoti bāhuṃ khipitvā khipitvā bhaṇati.

Anupakhajjāti sabbesaṃ nisinnaṭṭhānaṃ pavisitvā. Navepi bhikkhū āsanena paṭibāhatīti attano pattāsane anisīditvā pure vā pacchā vā pavisanto āsanena paṭibāhati nāma.

Anāpucchampi kaṭṭhaṃ pakkhipatīti anāpucchitvā anapaloketvā aggimhi dāruṃ khipati. Dvāraṃ pidahatīti jantāghare pidahati.

Otaratīti udakatitthaṃ pavisati. Nhāyatīti sarīraṃ sineheti. Uttaratīti udakatitthato tīraṃ uggacchati.

Vokkammāpīti atikkamitvāpi. Ovarakānīti gabbhe patiṭṭhitasayanagharāni.

Gūḷhānīti paṭicchannāni. Paṭicchannānīti aññehi paṭicchāditāni.

Anajjhittṭho vāti therehi “dhammaṃ bhaṇāhī”ti anāṇatto anāyācito ca.

Pāpadhammoti lāmakadhammo. Asucisaṅkasarasamācāroti aññehi “ayaṃ dussīlo”ti saṅkāya saritabbo ācāro saṃyogo etassāti asucisaṅkasarasamācāro. Saṅkassarasamācāroti sakāraṃ saṃyogaṃ katvāpi paṭhanti. Paṭicchannakammantoti paṭicchāditakāyavacīkammanto. Assamaṇoti na samaṇo. Samaṇapaṭiññoti “ahaṃ samaṇo”ti paṭijānanto. Abrahmacārīti seṭṭhacariyā virahito. Brahmacāripaṭiññoti

vuttapaṭipakkho. Antopūṭīti abbhantare kusaladhammavirahitattā antopūtibhāvamāpanno. Avassutoti rāgena tinto. Kasambujātoti saṅkārasabhāvo. Ācāragocarasampannoti ettha bhikkhu sagāravo sappatisso hirottappasampanno sunivattho supāruto pāsādikena abhikkantena paṭikkantena ālokitena vilokitena samiñjitena pasāritena okkhittacakkhu iriyāpathasampanno indriyesu guttadvāro bhojane mattaññū jāgariyamanuyutto satisampajaññaena samannāgato appiccho santuṭṭho āraddhavīriyo ābhisamācārikesu sakkaccakārī garucittikārabahulo viharati, ayaṃ vuccati ācāro. Evaṃ tāva ācāro veditabbo.

Gocaro pana tividho upanissayagocaro ārakkhagocaro upanibandhagocaroti. Tattha katamo upanissayagocaro? Dasakathāvatthuguṇasamannāgato kalyāṇamitto, yaṃ nissāya assutaṃ suṇāti, sutaṃ pariyodāpeti, kaṅkhaṃ vitarati, diṭṭhiṃ ujum karoti, cittaṃ pasādeti; yassa vā pana anusikkhamāno saddhāya vaḍḍhati, sīlena, sutena, cāgena, paññāya vaḍḍhati. Ayaṃ vuccati upanissayagocaro.

Katamo ārakkhagocaro? Idha bhikkhu antaragharaṃ pavitṭho vīthiṃ paṭipanno okkhittacakkhu yugamattadassāvī susaṃvuto gacchati, na hatthiṃ olokento, na assaṃ, na rathaṃ, na pattiṃ, na itthiṃ, na purisaṃ olokento, na uddhaṃ ullokento, na adho olokento, na disāvidisaṃ pekkhamāno gacchati. Ayaṃ vuccati ārakkhagocaro.

Katamo upanibandhagocaro? Cattāro satipaṭṭhānā yattha cittaṃ upanibandhati. Vuttaññetaṃ bhagavatā - “ko ca, bhikkhave, bhikkhuno gocaro sako pettiko visayo? Yadidaṃ cattāro satipaṭṭhānā”ti, ayaṃ vuccati upanibandhagocaroti. Iti iminā ca ācārena iminā ca gocarena upeto...pe... samannāgato. Tenapi vuccati ācāragocarasampannoti.

Aṇumattesu vajjesu bhayadassāvīti aṇupparamāṇesu asaṅcicca āpannasekhiyaakusalacittuppadādibhedesu vajjesu bhayadassanasīlo. Samādāya sikkhati sikkhāpadesūti yaṃkiñci sikkhāpadesu sikkhitabbaṃ, taṃ sabbaṃ sammā ādāya sikkhati. Ettha ca “pātimokkhasaṃvarasaṃvuto”ti ettāvatā ca puggalādhīṭṭhānāya desanāya pātimokkhasaṃvarasīlaṃ dassitaṃ. “Ācāragocarasampanno”tiādi pana sabbaṃ yathāpaṭipannassa taṃ sīlaṃ sampajjati, taṃ paṭipattiṃ dassetuṃ vuttanti veditabbaṃ.

88. Sātiyesu anassāvīti sātavatthūsu kāmaguṇesu taṇhāsanthavavirahito. Saṇhoti saṇhehi kāyakammādīhi samannāgato. Paṭibhānavāti pariyattiparipucchādhigamapaṭibhānehi samannāgato. Na saddhoti sāmaṃ adhigatadhammaṃ na kassaci saddahati. Na virajjatīti khayā rāgassa virattattā idāni na virajjati.

Yesaṃ esāti yesaṃ puggalānaṃ sātavatthūsu kāmaguṇesu icchā taṇhā. Appahīnāti santhavasampayuttā taṇhā arahattamaggena appahīnā. Tesāṃ cakkhuto rūpataṇhā savatīti etesaṃ cakkhudvārato pavattajavanavīthisampayuttā rūpārammaṇā taṇhā uppajjati. Āsavatīti okāsato yāva bhavaggā dhammato yāva gotrabhū savati. Sandatīti nadīsotaṃ viya adhomukhaṃ sandati. Pavattatīti punappunaṃ uppattivāsena pavattati. Sesadvāresupi eseṇa nayo. Sukkapakkhe vuttavipariyāyena taṇhā arahattamaggena suppahīnā. Tesāṃ cakkhuto rūpataṇhā na savati.

Saṇhena kāyakammena samannāgatoti aphaṇṇasena mudunā kāyakammena samaṅgībhūto ekībhūto. Vacīkammādīsopi eseṇa nayo. Saṇhehi satipaṭṭhānehītiādīsū satipaṭṭhānādayo lokiyalokuttaramissakā.

Pariyāpuṇanaatthādipariṇipucchālokiyalokuttaradhammādhigamavasena sallakkhaṇavibhāvanavavatthānakaraṇasamatthā tisso paṭibhānappabhedasaṅkhātā paññā yassa atthi, so paṭibhānavā. Tassa pariyattiṃ nissāya paṭibhāyatīti tassa puggalassa pariyāpuṇanaṃ allīyitvā ñāṇaṃ jāyati ñāṇaṃ abhimukhaṃ hoti. Cattāro satipaṭṭhānāti sattatiṃsa bodhipakkhiyadhammā lokiyalokuttaramissakavasena vuttā. Maggaphalāni nibbattitalokuttaravasena. Catasso paṭisambhidāyo cha ca abhiññāyo vimokkhantikavasena vuttāti ñātābā.

Tattha catasso paṭisambhidāyoti cattāro ñāṇappabhedāti attho.

Iddhividhādīsavakkhayaṇāyapariyosānāni adhikāni cha ñāṇāni. Tassāti parassa, attho paṭibhāyatīti sambandho. Atthoti saṅkhepato hetuphalaṃ. Tañhi yasmā hetuanusāreṇa arīyati adhigamīyati pāpuṇīyati, tasmā atthoti vuccati. Pabhedato pana yaṃkiñci paccayuppannaṃ nibbānaṃ bhāsitattho vipāko kiriyāti ime pañca dhammā atthoti veditābā, taṃ atthaṃ paccavekkhantassa so attho pabhedato ñāto pākaṇo hoti. Dhammoti saṅkhepato paccayo. So hi yasmā taṃ taṃ vidahati pavatteti ceva pāpeti ca, tasmā dhammoti vuccati. Pabhedato pana yo koci phalanibbattako hetu ariyamaggo bhāsitaṃ kusalaṃ akusalanti ime pañca dhammā dhammoti veditābā, taṃ dhammaṃ paccavekkhantassa so dhammo pabhedato ñāto pākaṇo hoti, tasmīṃ atthe ca dhamme ca yā sabhāvanirutti abyabhicārī vohāro, tassa abhilāpe bhāsane udīraṇe taṃ lapitaṃ bhāsitaṃ udīritaṃ sabhāvaniruttisaddaṃ ārammaṇaṃ katvā paccavekkhantassa sā nirutti ñātā pākaṇā hoti.

Ettha atthe ñāte attho paṭibhāyatīti idāni tassa saddaṃ āharitvā vuttappabhede atthe pākaṭibhūte vuttappabhedo attho tassa puggalassa paṭibhāyati ñāṇābhimukho hoti. Dhamme ñāte dhammo paṭibhāyatīti vuttappabhede dhamme pākaṭibhūte vuttappabhedo dhammo paṭibhāyati. Niruttiyā ñātāya nirutti paṭibhāyatīti vuttappabhedāya niruttiyā pākaṇāya vuttappabhedā nirutti paṭibhāyati. Imesu tīsu ñāṇesu ñāṇanti atthadhammaniruttīsu imesu tīsu sabbatthakañāṇamārammaṇaṃ katvā paccavekkhantassa tesu tīsu ñāṇesu pabhedagataṃ ñāṇaṃ, yathāvuttasu vā tesu tīsu ñāṇesu gocarakiccādivasena vitthāragataṃ ñāṇaṃ paṭibhānapaṭisambhidā. Imāya paṭibhānapaṭisambhidāyāti imāya vuttappakārāya yathāvuttavittārapaññāya upeto hoti. So vuccati paṭibhānavāti nigamento āha. Yassa pariyatti natthīti pariyatti nāma buddhavacanaṃ. Tañhi uggaṇhantassa paṭisambhidā visadā honti. Yassa puggalassa evarūpā pariyatti natthi. Pariṇipucchā natthīti pariṇipucchā nāma pāṭiṭṭhakathādīsū gaṇṭhipadaatthapadavinicchayaṇakathā. Uggahitapāṭiādīsū hi atthaṃ kathentassa paṭisambhidā visadā honti. Adhigamo natthīti adhigamo nāma arahattappatti. Arahattañhi pattassa paṭisambhidā visadā honti. Yassa vuttappakārā tividdhā sampatti natthi. Kiṃ tassa paṭibhāyissatīti kena kāraṇena tassa puggalassa pabhedagataṃ ñāṇaṃ upaṭṭhahissati.

Sāmanti sayameva. Sayam abhiññātanti sayameva tena ñāṇena avagamitaṃ.

Attaṇapaccakkaṃ dhammanti attanā paṭivijjitaṃ paccavekkhitaṃ dhammaṃ. Na kassaci saddahatīti attapaccakkhatāya paresaṃ na saddahati, saddhāya na gacchati. Avijjāpaccayā saṅkhārātītiādikaṃ dvādasapadikapaccayākāradassanavasena vuttaṃ. Avijjānirodhātītiādāyo saṃsāranivattiṃ sandhāya vuttā. Idaṃ dukkhantiādi saccadassanavasena. Ime āsavātītiādāyo apareṇa pariyāyena kilesavasena

paccayadassanavasena. Ime dhammā abhiññeyyātiādayo abhiññeyyapariññeyyapahātabbabbhāvetabbasacchikātabbadhammānaṃ dassanavasena. Channaṃ phassāyatanānantīādayo phassāyatanānaṃ uppattiṇca atthaṅgamaṇca assādaṇca upaddavaṇca nissaraṇaṇca dassanavasena. Pañcannaṃ upādānakkhandhānaṃ pañcavīsatividhena udayaṇca vayaṇca, tesu chandarāgavasena assādaṇca, tesam vipariṇāmaṃ ādīnavaṇca, nissaraṇasaṅkhātānaṃ nibbānaṇca. Catunnaṃ mahābhūtānaṃ avijjādisamudayaṇca, avijjādinirodhe atthaṅgamaṇca evamādidassanavasena vuttā. Ete dhammā tattha tattha vuttanayena veditabbā.

Amatogadhanti natthi etassa maraṇasaṅkhātānaṃ matanti amataṃ. Kilesavisapaṭipakkhattā agadantipi amataṃ. Tasmim ninnatāya amatogadham. Amataparāyananti vuttappakāraṃ amataṃ paraṃ ayaṇaṃ gati patitṭhā assāti amataparāyaṇaṃ. Amatapariyosānanti taṃ amataṃ saṃsāraṇaṃ niṭṭhābhūtattā pariyosānamassāti amatapariyosānaṃ.

89. Lābhakamyā na sikkhatīti lābhapatthanāya suttantādīni na sikkhati. Aviruddho ca taṇhāya, rasesu nānugijjhatīti virodhābhāvena ca aviruddho hutvā taṇhāya mūlarasādīsū gedhaṃ nāpajjati.

Kena nu khoti lābhapatthanāya kāraṇacintena pihassa pariyesane nipāto. Lābhābhiniḃbattiyāti catunnaṃ paccayānaṃ visesena uppattiyā. Lābhaṃ paripācentoti paccaye paripācayanto.

Attadamatthāyāti vipassanāsampayuttāya paññāya attano damanattāya. Attasamatthāyāti samādhisampayuttāya paññāya attano samādhānatthāya. Attaparinibbāpanatthāyāti duvidhenāpi ñāṇena attano anupādāparinibbānatthāya. Vuttaṇhetam “anupādāparinibbānattham kho āvuso bhagavati brahmacariyaṃ vussatī”ti. Appicchaññeva nissāyāti ettha paccayaappiccho adhigamaappiccho pariyattiappiccho dhutaṅgaappicchoti cattāro appicchā, tesam nānattham heṭṭhā vitthāritaṃ eva, taṃ appicchaṃ allīyivā. Santuṭṭhiññevāti catūsū paccayesu ca tividham santosaṃ allīyivā, etesaṃ vibhāgo heṭṭhā vitthāritoyeva. Sallekhaññevāti kilesalekhaṇaṃ. Idamatthitaññevāti imehi kusaladhammehi atthi idamatthi, tassa bhāvo idamatthitā, taṃ idamatthitaṃyeva nissāya allīyivā.

Rasoti niddesassa uddesapadaṃ. Mūlarasoti yaṃkiñci mūlaṃ paṭicca nibbattaraso. Khandharasādīsūpi eseva nayo. Ambilanti takkambilādi. Madhuranti ekantato gosappiādi. Madhu pana kasāvacuttam ciraṇikkhattam kasāvaṃ hoti, phāṇitaṃ khāriyuttam ciraṇikkhattam khāriyaṃ hoti. Sappi pana ciraṇikkhattam vaṇṇagandhe jahantampi rasaṃ na jahatīti tadeva ekantamadhuraṃ. Tittakanti nimbapaṇṇādi. Kaṭukanti siṅgiveramaricādi. Loṇikanti sāmuddikaloṇādi. Khārikanti vātiṅgaṇakaḷīrādi. Lambikanti badarāmalakakapiṭṭhasālavādi. Kasāvanti harītakādi. Ime sabbepi rasā vatthuvaseṇa vuttā. Taṃtaṃvatthuko panettha raso ca ambilādīni nāmehi vuttoti veditabbo. Sādūti iṭṭharaso. Asādūti aniṭṭharaso. Iminā padadvayena sabbopi raso pariyādinno. Sītanti sītharaso. Uṇhanti uṇharaso. Evamayaṃ mūlarasādīnā bhedenā bhinnopi raso lakkhaṇādīhi abhinnoyeva. Sabbopi hesa jivhāpaṭihananalakkhaṇo, jivhāviññāṇassa visayabhāvaraso, tasseeva gocaraṇapaccupaṭṭhāno. Te jivhaggena rasaggānīti ete samaṇabrāhmaṇā pasādajivhaggena uttamarasāni. Pariyesantāti

gavesamānā. Āhiṇḍantīti tattha tattha vicaranti. Te ambilaṃ labhitvā anambilaṃ pariyesantīti takkādiambilaṃ laddhā anambilaṃ gavesanti. Evaṃ sabbaṃ parivattetvā parivattetvā yojitaṃ.

Paṭisaṅkhā yoniso āhāraṃ āhāretīti paṭisaṅkhānapaññāya jānitvā upāyena āhāraṃ āhāreti. Idāni upāyaṃ dassetuṃ “neva davāyā”tiādi vuttaṃ.

Tattha neva davāyāti davatthāya na āhāreti. Tattha naṭalaṅghakādayo davatthāya āhārenti nāma. Yañhi bhojanaṃ bhuttassa naccagītakabbasilokasaṅkhāto davo atirekatarena paṭibhāti, taṃ bhojanaṃ adhammena visamena pariyesitvā te āhārenti. Ayaṃ pana bhikkhu na evamāhāreti.

Na madāyāti mānamadapurisamadānaṃ vaḍḍhanatthāya na āhāreti. Tattha rājarājamahāmattā madatthāya āhārenti nāma. Te hi attano mānamadapurisamadānaṃ vaḍḍhanatthāya piṇḍarasabhojanādīni paṇītabhojanāni bhuñjanti. Ayaṃ pana bhikkhu evaṃ nāhāreti.

Na maṇḍanāyāti sarīramaṇḍanatthāya na āhāreti. Tattha rūpūpajīvinīyo mātugāmā antepurikādayo ca sappipphāṇitādīni pivanti, siniddhamudumaddavabhojanaṃ āhārenti. Evaṃ no aṅgalatṭhi susaṇṭhitā bhavissati, sarīre chavivaṇṇo pasanno bhavissatīti. Ayaṃ pana bhikkhu evaṃ na āhāreti.

Na vibhūsanāyāti sarīre maṃsavibhūsanatthāya na āhāreti. Tattha nibbuddhamallamuṭṭhikamallaceṭakādayo susiniddhehi macchamaṃsādīhi sarīraṃ pīṇenti “evaṃ no maṃsaṃ ussaḍaṃ bhavissati pahārasahanatthāyā”ti. Ayaṃ pana bhikkhu evaṃ sarīre maṃsavibhūsanatthāya na āhāreti.

Yāvadevāti āhārāharaṇapayojanassa paricchedaniyamadassanaṃ. Imassa kāyassa ṭhītiyāti imassa catumahābhūtikassa karajakāyassa ṭhapanatthāya āhāreti, idamassa āhārāharaṇe payojananti attho. Yāpanāyāti jīvitindriyayāpanatthāya āhāreti. Vihimsūparatīyāti vihiṃsā nāma abhuttaṇṇapaccayā uppajjanakakhuḍḍā, tassā uparatīyā vūpasamanatthāya āhāreti. Brahmācariyānuggahāyāti brahmācariyaṃ nāma tisso sikkhā sakalasāsaṇaṃ, tassa anuggaṇhatthāya āhāreti.

Itīti upāyanidassanaṃ, iminā upāyenāti attho. Purāṇaṇca vedanaṃ paṭihaṅkhāmīti purāṇavedanaṃ nāma abhuttaṇṇapaccayā uppajjanakavedanā, taṃ paṭihanissāmīti āhāreti. Navaṇca vedanaṃ na uppādessāmīti navavedanā nāma atibhuttaṇṇapaccayena uppajjanakavedanā, na taṃ uppādessāmīti āhāreti. Atha vā navavedanā nāma bhuttaṇṇapaccayā na uppajjanakavedanā, tassā anuppannāya anuppajjanatthameva āhāreti.

Yātrā ca me bhavissatīti yāpanā ca me bhavissati. Anavajjatā cāti ettha atthi sāvajjaṃ, atthi anavajjaṃ. Tattha adhammikapariyesanā adhammikapaṭiggahaṇaṃ adhammena paribhogoti idaṃ sāvajjaṃ nāma. Dhammena pana pariyesitvā dhammena paṭiggahetvā paccavekkhitvā paribhuñjanaṃ anavajjaṃ nāma. Ekacco anavajjeyeva sāvajjaṃ karoti, “laddhaṃ me”ti katvā pamāṇātikkantaṃ bhuñjati, taṃ jīrāpetuṃ asakko uddhamvirecanaadhovirecanādīhi kilamati, sakalavihāre bhikkhū tassa sarīrapaṭijaggaṇabhesajjapariyesanādīsu ussukkaṃ āpajjanti, “kiṃ ida”nti vutte “asukassa nāma udaraṃ uddhumāta”ntiādiṃ vadanti. “Esa niccākālampi evaṃ pakatikoyeva, attano kucchippamaṇaṃ nāma na jānātī”ti nindanti garahanti. Ayaṃ anavajjeyeva sāvajjaṃ karoti nāma. Evaṃ akatvā “anavajjatā ca me bhavissatī”ti āhāreti.

Phāsuvihāro cāti etthāpi atthi phāsuvihāro, atthi na phāsuvihāro. Tattha āharahatthako alaṃsāṭako tatravaṭṭako kākamāsako bhuttavamitakoti imesaṃ pañcannaṃ brāhmaṇānaṃ bhojanaṃ na phāsuvihāro nāma. Etesu hi āharahatthako nāma bahuṃ bhuñjitvā attano dhammatāya uṭṭhātuṃ asakkonto “āhara hattha”nti vadati. Alaṃsāṭako nāma accuddhumātakucchitāya uṭṭhitopi sātakaṃ nivāsetuṃ na sakkoti. Tatravaṭṭako nāma uṭṭhātuṃ asakkonto tatreva parivaṭṭati. Kākamāsako nāma yathā kākehi āmasituṃ sakkoti, evaṃ yāva mukhadvārā āhāreti. Bhuttavamitako nāma mukhena sandhāretuṃ asakkonto tattheva vamatī. Evaṃ akatvā “phāsuvihāro ca me bhavissatī”ti āhāreti. Phāsuvihāro nāma catūhi pañcahi ālopeti ūnūdaratā. Ettakañhi bhuñjitvā pāṇīyaṃ pivato cattāro iriyāpathā sukhena pavattanti. Tasmā dhammasenāpati evamāha -

“Cattāro pañca ālope, abhutvā udakaṃ pive;
Alaṃ phāsuvihārāya, pahitattassa bhikkhuno”ti.

Imasmiṃ pana ṭhāne aṅgāni samodhānetabbāni. Neva davāyāti hi ekaṃ aṅgaṃ, na madāyāti ekaṃ, na maṇḍanāyāti ekaṃ, na vibhūsanāyāti ekaṃ, yāvadeva imassa kāyassa ṭhitiyā yāpanāyāti ekaṃ, vihiṃsūparatiyā brahmacariyānuggahāyāti ekaṃ, iti purāṇaṃ vedanaṃ paṭihaṅkhāmi navaṇca vedanaṃ na uppādessāmīti ekaṃ, yātrā ca me bhavissatīti ekaṃ aṅgaṃ, anavajjatā ca phāsuvihāro cāti ayamettha bhojanānisamso.

Mahāsivatthero panāha - “heṭṭhā cattāri aṅgāni paṭikkhepo nāma, upari pana aṭṭhaṅgāni samodhānetabbāni”ti. Tattha yāvadeva imassa kāyassa ṭhitiyāti ekaṃ aṅgaṃ, yāpanāyāti ekaṃ, vihiṃsūparatiyāti ekaṃ, brahmacariyānuggahāyāti ekaṃ, iti purāṇaṃ vedanaṃ paṭihaṅkhāmīti ekaṃ, navaṇca vedanaṃ na uppādessāmīti ekaṃ, yātrā ca me bhavissatīti ekaṃ, anavajjatā cāti ekaṃ, phāsuvihāro pana bhojanānisamsoti. Evaṃ aṭṭhaṅgasamannāgataṃ āhāraṃ āhāreti.

90. Upekkhakoti chaḷaṅgupekkhāya samannāgato. Satoti kāyānupassanādisatiyutto.

Upekkhakoti chaḷaṅgupekkhāya samannāgatoti ettha chaḷaṅgupekkhādhhammo nāma koti? Ñāṇādayo. “Ñāṇa”nti vutte kiriyato cattāri ñāṇasampayuttāni labbhanti, “satatavihāro”ti vutte aṭṭha mahācittāni labbhanti, “rajjanadussanaṃ natthī”ti vutte dasa cittāni labbhanti. Somanassaṃ āsevanavasena labbhati. Cakkhunā rūpaṃ disvāti kāraṇavasena cakkhūti laddhavohārena rūpadassanasamatthena cakkhuviññāṇena rūpaṃ disvā. Porāṇa panāhu - cakkhu rūpaṃ na passati acittakattā, cittampi na passati acakkhukattā. Dvārārammaṇasaṅghaṭṭanena pana pasādavatthukena cittena passati. Īdisesu pana ṭhānesu “dhanunā vijjhatī”tiādīsu viya sasambhārakathā nāma hoti. Tasmā cakkhuviññāṇena rūpaṃ disvāti ayamevettha attho.

Neva sumano hotīti lobhuppattivaseṇa chandarāguppattivaseṇa somanasso na hoti. Na dummanoti paṭighuppattivaseṇa duṭṭhacitto na hoti. Upekkhakoti upapattito ikkhako hoti, apakkhapattito hutvā iriyāpathaṃ pavatteti. Sato sampajānoti satimā ñāṇasampanno. Manāpaṃ nābhigijjhatīti manavaḍḍhanakaṃ iṭṭhārammaṇaṃ nābhigijjhati na pattheti. Nābhihaṃsatīti na tussati. Na rāgaṃ janetīti tattha tattha rañjanaṃ na uppādeti. Tassa ṭhitova kāyo hotīti tassa khīṇāsavassa cakkhādikāyo

kampārahitattā ṭhito niccalo hoti. Amanāpanti anittāhārammaṇaṃ. Na maṅku hotīti domanassito na hoti. Appatittācittoti kodhavasena ṭhitamano na hoti. Alīnamanasoti alīnacitto. Abyāpannacetasoti byāpādarahitacitto.

Rajānīye na rajjatīti rajanīyasmiṃ vatthusmiṃ na rāgaṃ uppādeti. Dussanīye na dussatīti dosuppāde vatthusmiṃ na dosaṃ uppādeti. Mohanīye na muyhatīti mohanīyasmiṃ vatthusmiṃ na mohaṃ uppādeti. Kopanīye na kuppatīti kodhanīyasmiṃ vatthusmiṃ na calati. Madanīye na majjatīti madanīyasmiṃ vatthusmiṃ na saṃsādati. Kilesanīye na kilissatīti upatapanīyasmiṃ vatthusmiṃ na upatappati. Diṭṭhe diṭṭhamattoti rūpārammaṇe cakkhuvīññāṇena diṭṭhe diṭṭhamatto. Sute sutamattoti saddāyatane sotaviññāṇena sute sutamatto. Mute mutamattoti ghāṇajivhākāyaviññāṇena pāpuṇitvā gahite gahitamatto. Viññāte viññātamattoti manoviññāṇena ñāte ñātamatto. Diṭṭhe na limpatīti cakkhuvīññāṇena diṭṭhe rūpārammaṇe taṇhādittāhilepena na limpati. Diṭṭhe anūpayoti rūpārammaṇe nittāṇho hoti. Anapāyoti apaduṭṭhacitto.

Samvījjatīti labbhati. Passatīti oloketi. Chandarāgoti sineho. Rūpārāmanti rūpaṃ ārāmaṃ assāti rūpārāmaṃ. Rūpe ratanti rūparataṃ. Rūpe santuṭṭhīti rūpasammuditaṃ.

Dantaṃ nayanti samitinti uyyānakīlāmaṇḍalādīsū mahājanamajjhaṃ gacchantā dantameva goṇajātiṃ vā assajātiṃ vā yāne yojetvā nayanti. Rājāti tathārūpāneva ṭhānāni gacchanto rājāpi dantameva abhiruhati. Manussesūti manussesupi catūhi ariyamaggehi danto nibbisevanova seṭṭho. Yotivākyanti yo evarūpaṃ atikkamavacanaṃ punappunaṃ vuccamānampi titikkhati na paṭipphandati na vihaññati, evarūpo danto seṭṭhoti attho.

Assatarāti vaḷavāya gadrabhena jātā. Ājānīyāti yaṃ assadammasārathi kāraṇaṃ kāreti, tassa khippaṃ jānanasamatthā. Sindhavāti sindhavaratṭhe jātā assā. Mahānāgāti kuṇjarasaṅkhātā mahāhatthino. Attadantoti ete assatarā vā ājānīyā vā sindhavā vā kuṇjarā vā varā dantā, na adantā. Yo pana catumaggasaṅkhātena attadantena dantatāya attadanto nibbisevano, ayaṃ tatopi varaṃ, sabbehipi etehi uttaritaroti attho.

Na hi etehi yānehīti yāni etāni hatthiyānādiyānāni, na hi etehi yānehi koci puggalo supinantenapi agatapubbattā “agata”nti saṅkhātāṃ nibbānadisaṃ, taṃ ṭhānaṃ gaccheyya. Yathā pubbabhāge indriyadameṇa dantena aparabhāge ariyamaggabhāvanāya sudantena danto nibbisevano sappañño puggalo taṃ agatapubbaṃ disaṃ gacchati, dantabhūmiṃ pāpuṇāti. Tasmā attadamanameva varanti attho.

Vidhāsu na vikampantīti seyyassa seyyohamasmītiādīsū mānavidhāsu na calanti nappavedhanti. Vipparamuttā punabbhavāti punabbhavapaṭisandhiyā punappunaṃ uppattito suṭṭhu muttā muñcitvā ṭhitā. Dantabhūmimanuppattāti ekantadamaṇaṃ arahattaphalabhūmiṃ pāpuṇitvā ṭhitā. Te loke vijitāvinoti te arahanto sattaloke vijitavijayā vijitavanto nāma honti.

Yasmā ca bhāvitindriyo nibbhayo nibbikāro danto hoti, tasmā tamatthaṃ dassento “yassindriyāni”ti gāthamāha. Tassattho - yassa cakkhādāni chaḷindriyāni gocarabhāvanāya aniccāditilakkhaṇaṃ āropetvā vāsanābhāvanāya satisampajaññaṃ gāhāpetvā bhāvitāni, tāni ca kho ajjhattagocarabhāvanāya,

evaṃ pana bahiddhā ca sabbaloketi yattha yattha indriyānaṃ vekallatā vekallato vā sambhavo, tattha nābhijjhādivasena bhāvitānīti evaṃ nibbijha ñatvā paṭivijjhivā imaṃ parañca lokaṃ sakasantatikhandhalokaṃ parasantatikhandhalokañca dantamaraṇaṃ maritukāmo kālaṃ kaṅkhati, jīvitakkhayakālaṃ āgacchati patimānēti, na bhāyati maraṇassa. Yathāha -

“Maraṇe me bhayaṃ natthi, nikanti natthi jīvite”.

“Nābhikaṅkhāmi maraṇaṃ, nābhikaṅkhāmi jīvitaṃ;
Kālañca patimānemi, nibbisaṃ bhatako yathā”ti.

Bhāvito sa dantoti evaṃ bhāvitindriyo so danto.

91. Nissayatāti taṇhādiṭṭhinissayā. Ñatvā dhammanti aniccādīhi ākārehi dhammaṃ jānitvā. Anissitoti evaṃ tehi nissayehi anissito. Tena aññatra dhammaññā natthi nissayānaṃ abhāvoti dīpeti. Bhavāya vibhavāya vāti sassatāya ucchedāya vā. Imissā gāthāya niddeso uttāno.

92. Taṃ brūmi upasantoti taṃ evarūpaṃ ekekagāthāya vuttaṃ upasantoti kathemi. Atarī so visattikanti so imaṃ visatādibhāvena visattikāsaṅkhātāṃ mahātaṇhaṃ atari.

Attano diṭṭhiyā rāgo abhijjhākāyaganthoti sayāṃ gahitadiṭṭhiyā rañjanasaṅkhāto rāgo abhijjhākāyagantho. Paravādesu āghāto appaccayoti paresaṃ vādapaṭivādesu kopo ca atuṭṭhākāro ca byāpādo kāyagantho. Attano sīlaṃ vā vataṃ vāti sayāṃ gahitamethunaviratisaṅkhātāṃ sīlaṃ vā govatādivataṃ vā. Sīlabbataṃ vāti tadubhayaṃ vā. Parāmāsoti iminā suddhītiādivasena parato āmasati. Attano diṭṭhi idaṃsaccābhiniveso kāyaganthoti sayāṃ gahitadiṭṭhiṃ “idameva saccaṃ moghamañña”nti ayoniso abhiniveso idaṃsaccābhiniveso kāyagantho. Ganthā tassa na vijjantīti tassa khīṇāsavassa dve diṭṭhiganthā sotāpattimaggena na santi. Byāpādo kāyagantho anāgāmimaggena. Abhijjhākāyagantho arahattamaggena.

93. Idāni tameva upasantaṃ pasamsanto āha “na tassa puttā”ti evamādi. Tattha puttā atrajādayo cattāro. Ettha ca puttapariggahādayo puttādināmena vuttāti veditabbā. Te hissa na vijjanti, tesāṃ vā abhāvena puttādayo na vijjantīti. Attāti “attā atthi”ti gahitā sassatadiṭṭhiṃ natthi. Nirattāti “ucchiṇṇatī”ti gahitā ucchedadiṭṭhi.

Natthīti gahetabbaṃ natthi. Muñcitabbaṃ natthīti mocetabbaṃ natthi. Yassa natthi gahitanti yassa puggalassa taṇhādiṭṭhivasena gahitaṃ na vijjati. Tassa natthi muñcitabbanti tassa puggalassa muñcitabbaṃ na vijjati.

Gāhamuñcanasamatikkantoti gahaṇaṃca mocanaṃca vītivatto.

Vuddhiparihānivītivattoti vuḍḍhiṃca hāniṃca atikkanto.

94. Yena naṃ vajjuṃ puthujjanā, atho samaṇabrāhmaṇāti yena taṃ rāgādinā vajjena puthujjanā sabbepi devamanussā itova bahiddhā samaṇabrāhmaṇā ca rattoti vā duṭṭhoti vā vadeyyuṃ. Taṃ tassa apurakkhatanti taṃ rāgādivajjaṃ tassa arahato apurakkhataṃ. Tasmā vādesu nejatīti taṃkāraṇā nindāvacanesu na kampati.

Nejatīti niddesassa uddesapadaṃ. Na iñjatīti calanaṃ na karoti. Na calatīti na tattha namati. Na vedhatīti kompetuṃ asakkuṇeyyatāya na phandati. Nappavedhatīti na kampati. Na sampavedhatīti na parivattati.

95. Na ussesu vadateti visiṭṭhesu attānaṃ antokatvā “ahaṃ visiṭṭho”ti atimānavasena na vadati. Esa nayo itaresu dvīsu. Kappaṃ neti akappiyoti so evarūpo duvidhampi kappaṃ na eti. Kasmā? Yasmā akappiyo, pahīnakappoti vuttaṃ hoti. Imissāpi gāthāya niddeso uttānova.

96. Sakanti mayhanti pariggahitaṃ. Asatā ca na socatīti avijjamānādinā asatā ca na socati. Dhammesu ca na gacchatīti sabbadhammesu chandādivasena na gacchati. Sa ve santoti vuccatīti so evarūpo naruttamo “santo”ti vuccati. Imissāpi gāthāya niddeso uttānova. Arahattanikūṭena desanaṃ niṭṭhāpesi. Desanāpariyosāne koṭṭisatasahassadevatānaṃ arahattappatti ahosi, sotāpannādīnaṃ gaṇanā natthīti.

Saddhammappajjotikāya mahāniddesaṭṭhakathāya

Purābhedaṣuttaniddesaṇṇanā niṭṭhitā.

ΠΑΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΑΥΤΗ ΤΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Η παρούσα μετάφραση αποτελεί μέρος του PaliVerse Project, της πρώτης πλήρους και ενιαίας αγγλικής μετάφρασης του Κανόνα Πάλι, μαζί με τα Σχόλια (Aṭṭhakathā) και τα Υποσχόλια (Ṭīkā) και συνοδεύεται από διαδραστικά εργαλεία μελέτης. Το PaliVerse είναι ένα έργο σε εξέλιξη. Οι μεταφράσεις που δημιουργούνται με τεχνητή νοημοσύνη βελτιώνονται συνεχώς μέσω αναθεωρήσεων και σχολίων από ειδικούς. Το παρόν κείμενο αποτελεί την πιο πρόσφατη μετάφραση κατά την ημερομηνία λήψης.

Ημερομηνία δημιουργίας PDF: 14 Σεπτεμβρίου 2026

ΠΩΣ ΝΑ ΠΑΡΑΘΕΣΕΤΕ ΤΗΝ ΠΗΓΗ

PaliVerse (2026). Σχόλια. Ο Κανόνας των Ομιλιών - Σχόλια. 5. Η συλλογή των μικρών κειμένων. 16. Σχόλια για τη μεγάλη επεξήγηση. 10. Σχόλια για την επεξήγηση της ομιλίας για το πριν τη διάλυση έχει ανακτηθεί από το paliverse.org

© 2026 The PaliVerse Project · Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος
Κέντρο Μελέτης και Πρακτικής Βουδισμού Τεραβάδα
Αστική Μη Κερδοσκοπική Εταιρεία εγγεγραμμένη στην Ελλάδα
Το παρόν PDF μπορεί να διανέμεται ελεύθερα για σκοπούς μελέτης και πρακτικής.

PaliVerse.org